

AAPO ROSELIUS · OULA SILVENNOINEN

VILLI ITÄ

**SUOMEN HEIMOSODAT JA ITÄ-EUROOPAN MURROS
1918-1921**

TAMMI

Aapo Roselius & Oula Silvennoinen

Villi itä

SUOMEN HEIMOSODAT
JA ITÄ-EUROOPAN MURROS
1918–1921

TAMMI
HELSINKI

TOIMITTANUT OULA SILVENNOINEN

© AAPO ROSELIUS, OULA SILVENNOINEN JA TAMMI 2019

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-951-31-7549-8

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

ALKUSANAT	9
---------------------	---

ENSIMMÄINEN OSA:

1918

SOTAMAA	15
Vapaustaistelijat	20
Sodan kirves	29
Intuition aikakausi	41
ERÄMAAN KUTSU	48
Tulevaisuuden maa	48
”Vapaan Suomen vapaat lapset”	50
Pimeyden sydän	56
”Veneerisiä tauteja potevia puoliherrasmiehiä”	60
Fata morgana	64
RAUHAN MYRSKY	66
Saksan musta päivä	66
”Valtava haaska”	73
”Suuri ja jakamaton”	79
Hätähuuto Virosta	84
Salaman miehet	87

TOINEN OSA:
KEVÄT 1919

KESKITYSMARSSI	97
Uudenvuodenpäivä	97
”Nosken hurtat”	101
Oststaat	106
Viro-mania	110
Asevelvollisuus bolševismia vastaan	118
”Und doch”	125
SODAN KOIRAT	134
Vimma	134
”Voi sinua, Wiro!”	144
”Karhunpääjäkärit”	152
”Ruumiit ryöstäkäämme, köyhiksi me muuten jäämme”	157
”Svenskt bottenskrap”	165
BESORGAAJAT	171
Hannibal ad portas	171
Baltenputsch	180
DANNEBROGIN PERILLISET	185
”Wallensteinin sotaleiri”	191
”Miksi on niin hiljaista?”	193

KOLMAS OSA:
KESÄ 1919

IMPERIUM FENNICUM	201
”Ja suomalaisvaltio syntyy!”	201
”Nyt on mentävä”	207
Sotakaupunki	212
Rynnistys	219
”Euroopan kurjimmilla perukoilla”	224

TÄNNE ASTI TULI ALEKSANTERI.	232
”Herran tähden, olemme voittaneet itsemme kuoliaaksi”	232
”Kansan oikeuden miekka”	238
Armeliaisuuden ristiretkeläiset	243
”Niin, pystyisittekö Te valtaamaan Pietarin?”	249
Wenden-Cēsis-Võnnu	253
”Ja kaikki oli turhaa”	259

**NELJÄS OSA:
SYKSY 1919**

PETROGRADIN KULTAISET TORNIT	271
”Saatanan riivaamia, jotka ovat pakanoita pahemmat”	271
Ruhtinas	278
Gordionin solmu	286
Pulkovon mäet	293
Thorensberg	299
Patarouva	303
”Kuurinmaan metsissä ratsastaa Kuolema”	306
”Eihän näistä rauhan hommista ole”	310
VIDEANT CONSULES	317
”Me pääsemme pian uudestaan matkalle!”	326
VIITTEET	334
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	356

Alkusanat

Ihmiset sanoivat meille, että sota oli ohi. Se sai meidät nauramaan. Me itse olemme sota. Sen liekki palaa meissä kuumana. — Me — marssimme sodanjälkeisen maailman taistelukentille aivan niin kuin olimme lähteneet taisteluun länsirintamalla: laulaen, mistään piittaamatta ja täynnä seikkailun riemua, kuin kulkiessamme hyökkäykseen; hiljaisina, kuolettavina, taistelussa säälimättöminä.

Friedrich Wilhelm Heinz: *Sprengstoff*, 1930

Ensimmäinen maailmansota ei päättynyt kello 11.00 marraskuun 11. päivänä vuonna 1918. Länsirintamalla aikaansaadun aselevon jälkeen maailmansota pirstaloitui muualla sekavaksi joukoksi paikallisia sisällissotia. Adrianmeren rannan Fiumesta aina Jäämeren rannan Petsamoon repesi valtaisa laittomuuden ja sodan vyöhyke, sekasortoinen välitila, sotamaa, jossa laki oli pistimen kärjessä ja mikä tahansa näytti mahdolliselta tarmokkaalle ja rohkealle. Maailmansota idässä jatkui aina 1920-luvun alkuvuosiin saakka. Se päättyi, vähitellen, punaisten voittoon Venäjän sisällissodassa ja erilaisiin paikallisiin rauhansopimuksiin. Suomen osalta Tarton rauha lopetti melkein kokonaan aseellisiin selkkauksiin sekaantumisen lähialueilla.

Sotamaa tarjosi mehevän metsästysmaan niin uusien kansallisvaltioiden intomielisille nationalisteille, sosialismin pian koittavaan voittoon uskoville vallankumouksellisille, maailmansodasta myöhästyneille, sankaruutta tavoitteleville nuorukaisille, vanhan maailman henkiin herättämistä tavoitteleville konservatiiveille, radikaaleille ei-sosialistisille vastavallankumouksellisille, voittoisien suurvaltojen poliittisille

ja sotilaallisille asiamiehille, seikkailijoille, vakoilijoille, sotarosvoille, keinottelijoille, prostituoiduille kuin sodasta itselleen elämäntavan muodostaneille rintamaveteraaneillekin, joilla ei enää ollut muuta kotia eikä kotimaata.

Tämä kirja on tarina näiden ”heimosotina” tunnettujen aseellisten yhteenottojen taustasta, draamasta, turhaumista ja tragiikasta. Se on tarina sukupolvesta nuoria suomalaisia, jotka kasvoivat aikuisuuteensa poikkeusolojen ja sodan maailmassa. Se on tarina kuvitelmien särkyemisestä. Tarina kertoo, mitä sota näille nuorille ihmisille teki ja kuinka he kantoivat sodan seuraukset mukanaan maailmansotien välisen ajan suomalaiseen yhteiskuntaelämään. Ennen kaikkea se on kertomus vain sadan vuoden takaisesta maailmasta ja ajanjaksosta, jolloin mikään ei hetkeen tuntunut olevan mahdotonta.

”Heimosodat” on harhaanjohtava nimitys, jonka tarkoituksena on esittää Suomesta käsin tehdyt aseelliset puuttumiset Venäjän sisällissotaan yksinomaan kapean heimohengen ilmauksina. Kuten tulemme osoittamaan, kysymys oli paljon – kovin paljon – muustakin. ”Heimosodissa” ei ollut mitään vain Suomelle ominaista. ”Heimosodista” puhuminen on johtanut myös siihen, että näiden konfliktien kiinteä yhteys Venäjän sisällissotaan ja eurooppalaiseen vapaajoukkoliikehdintään on hämärtynyt useammalta sukupolvelta suomalaisia. Ihannoiva ja sievistelevä heimosotakirjallisuus on tieteen tahtoon kätkenyt näkyvistä ”heimosotien” draaman ja tragiikan. Niitä tässä kirjassa yritetään tuoda aikaisempaa paremmin näkyville.

Tarina on edelleen vain osittain kerrottu, vaikka kotimainen historiantutkimus on tuottanut joukon ensiluokkaisia tutkimuksia sen eri osa-alueista. Toivo Nygård kysyi jo 1970-luvulla oleellisen kysymyksen ”heimosotien” motiiveista teoksessaan *Suur-Suomi vai läbiheimolaisten auttaminen?* Martti Ahti on tutkimuksissaan avannut heimosotien konspiratiivisia taustoja. Jouko Vahtolan *Suomi suureksi – Viena vapaaksi ja Nuorukaisten sota* ovat saavuttaneet klassikon aseman Vienen ja Aunuksen sotien historian osalta. Samaan tapaan Pekka Nevalaisen *Rautaa Inkerin rajoilla* pysyy tulevaisuudessakin ylittämättömänä tutkimuksena Pohjois-Inkerin itsenäisyystaistelun surullisista ja surkukupaisista vaiheista. Mikko Ylikankaan *Mainio pikku sota* on

tuore esitys Ison-Britannian sekaantumisesta Venäjän sisällissotaan Suomen alueelta käsin. Mirko Harjulan tutkimukset suomalaisten osallistumisesta ajanjakson lähialueen konflikteihin ovat aihepiirin korvaamattoman arvokasta perustutkimusta.

Suomalaisten lukijoiden saatavilta on kuitenkin tähän saakka puuttunut luettava yleisesitys, joka avaisi Venäjän sisällissodan aikakauden monisyisyyttä ja osoittaisi mukana olleiden kokemusten kautta kotimaisen historian sidonnaisuuden laajempiin asiayhteyksiinsä. Sellaisen olemme pyrkineet laatimaan, samalla tunnustaen velkamme aihepiirin aikaisemmille tutkijoille. Suomalaisten vapaajoukkojen tarina on vain yksi osa Itämeren piirin hullun vuoden 1919 suurta kertomusta.

Kiitämme kaikkia, jotka ovat tarjonneet apunsa, asiantuntemuksensa ja pitkämielisyytensä tämän kirjan hyväksi, erityisesti Mirko Harjulaa, Marko Tikkaa, Markku Aaltoa ja Anna-Liisa Haavikkoa. Lämmin kiitos myös WSOY:n kirjallisuussäätiölle ja Suomen Tietokirjailijat ry:lle taloudellisesta tuesta hankkeen toteutumiselle. Per Axelssonia kiitoksemme ei enää tavoita, mutta kunnioituksemme hänen muistoaan ja työtään kohtaan pysyy.

Helsingissä 19.8.2019

Aapo Roselius

Oula Silvennoinen

ENSIMMÄINEN OSA:

1918

Sotamaa

*Mutta sodan kirveellä on lyöty isku sydämeemme,
parantumaton haava elämämme keskukseen.*

J. E. Sainio, 1919

Hajaantuvien pilvien takana taivas on iltapäivällä jo pimenemässä. Hämärän tullen alkaa asettua myös koko päivän koillisesta puuskaisena puhaltanut tuuli. Harmaa merivesi velloo alati loivenevina ummik-kaina. Se kohisee, loiskuu ja suhisee vasten laakeita rantakallioita, se korahtelee rantakivien onkaloissa. Päivänvalon himmetessä syysaution meren maisema on hetken aikaa tutkielma harmaan kaikissa sävyissä. Kun marraskuinen pimeä laskeutuu, jää jäljelle vain musta, talvea enteilevä koleus. Pimeys ei kuitenkaan ole täydellinen. Päivänvalon paettua ensimmäiset tähdet syttyvät tuikkimaan pilvenriekaleiden välistä. Suursaaren suunnalta välähtää silloin tällöin valonheittimen keila pyyhkimään autiota ulappaa.

Hamnskärin kallioluodolle Loviisan edustalla pimeä on tullut tänä lauuantaina, marraskuun 17. päivänä 1917 jo ennen kello viittä iltapäivällä. Myöhäissyksyisessä ulkosaaristossa elämää on vähän, mutta juuri tänä iltana asumattomaan saareen on kokoontunut hyväinen joukko ihmisiä. Saaren suojanpuolelle on kello puoli yhdeksään mennessä ankkuroitunut jo kuusi avonaista, kalastajamallista keskimoottorivenettä. Veneillä saapuneet miehet ovat muutta mutkitta nousseet sileille rantakallioille tähystelemään, ja jättäneet veneisiin niihin lastatut kalaverkot, hyljepyssyt ja haulikot. Jos tarkoitus on ollut kalastaa, hyljestää tai linnustaa, tyyli on vähintäänkin outo. Vielä erikoisempaa on, että veneet ovat tehneet matkansa ilman kulkuvaloja. Pakoputkien

ympärille on sidottu säkkejä vaimentamaan moottorien säksätystä. Tämä iltamyöhäinen saaristoretki yritetään selvästi pitää salassa. Hamnskäriin kokoontuneet miehet odottavat jotain.¹

Lauantai-ilta pimenee neljännen sotasyksyn yöksi. Kesällä 1914 Itä-Euroopassa leimahtanut paikallinen kriisi oli nopeasti kärjistynyt suurvaltojen liittokuntien väliseksi Euroopan sodaksi. Jo saman syksyn kuluessa sekin nimitys oli osoittautunut liian suppeaksi. Euroopan sotaa ryhdyttiin käymään Aasiassa ja Afrikassa, Etelä-Amerikan rannikoilla, Atlantilla, Intian valtamerellä ja Tyynellä valtamerellä. Marraskuussa 1917 sodasta on jo aikaa sitten tullut globaali yhteenotto, maailmansota, jossa panoksena ovat Euroopan, Aasian ja Amerikan suurvaltojen geopoliittiset intressit ja taloudelliset edut, siirtomaat, konsessioalueet ja protektoraatit. Suomen suuriruhtinaskunta on emämaansa Venäjän keisarikunnan myötä ollut sodassa mukana alusta lähtien. Toistaiseksi Suomen alue on silti säästynyt maailmansodan hävitykseltä. Niin ei jatkuisi enää kauan.

Alkamassa on maailmansodan ratkaiseva Euroopan sotanäyttämön loppuhuipennus. Saksa on kokoamassa voimiaan viimeiseen ponnistukseen, ja Venäjän romahtaminen on näköpiirissä. Venäjän keisarikunta on jo kukistunut, kun tsaari Nikolai II on helmikuun lopulla 1917 luopunut kruunusta. Venäjällä vallan ottanut väliaikainen hallitus on jatkanut sotaa keskusvaltoja vastaan, mutta maan talous on luhistumassa. Kaupungeissa nähdään jo nälkää. Kuluneena kesänä käynnistetty suurhyökkäys saksalaisia ja itävaltalaisia joukkoja vastaan on kaatunut venäläisten sotilaiden kieltäytymisiin jatkaa hyökkäystä.

Keskusvallat – Saksa ja Itävalta-Unkari – ovat kesän ja syksyn kuluessa tunkeutuneet yhä syvemmälle itään, Venäjän Itämeren maakuntiin ja Ukrainaaan. Itämeren piirin tärkeä teollisuuden ja kaupan keskus Riika on syyskuun alussa joutunut saksalaisten miehittämäksi. Ja vain runsas viikko sitten, marraskuun 7. päivänä 1917, Venäjän sekasorto on syvennyt entisestään. Bolševikeiksi nimitetty Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen radikaali vasemmistosiipi on hallitsemiensa punakaartien avulla kaapannut vallan nykyään Petrogradiksi nimitetyssä Pietarissa. Se on julistautunut Venäjän uudeksi hallitukseksi.

Hamnskäriissä pimentyneeseen marraskuun 17. päivän iltaan mennessä tilanne Venäjällä on kaikkea muuta kuin selkiintynyt. Epäselvää ei ole ainoastaan, kykenevätkö bolševikit pitämään kiinni kaappaamastaan vallasta, vaan siitäkin, keitä he ylipäänsä ovat. Bolševikki-nimityskin on hämmentävän harhaanjohtava. Se tarkoittaa enemmistöläistä, vaikka bolševikit edustavat Venäjän sosiaalidemokraattien vähemmistöä ja vähemmistöläisiä tarkoittavat menševikit enemmistöä. Saksan sodanjohto on kuitenkin tiennyt jotain bolševikkien luonteesta, muuten se ei jo pidemmän aikaa olisi heitä rahoittanut. Eikä se muuten olisi edesauttanut heidän johtajansa Leninin paluuta Venäjälle keväällä 1917, sinetöidyssä rautatievaunussa, halki hallitsemansa alueen Sveitsistä Ruotsiin.

Epäselvässä tilanteessa kaikki odottavat, Saksan maavoimat Riian itäpuolelle työnnettyssä sillanpäässään, ja mantereelta iltahämärissä saapuneet miehet Hamnskärin suojattomalla kallioluodolla. Saksa on halunnut käyttää bolševikkeja horjuttaakseen Venäjää, ja toistaiseksi peli näyttää sujuvan mainiosti. Bolševikit ovat onnistuneet jo vakiinnuttamaan asemansa Pietarissa. Viimeksi kuluneiden päivien aikana bolševikkivalta on levinnyt Pihkovaan, Donin Rostoviin, Nižni Novgorodiin. Pitkittyneiden katutaistelujen jälkeen kaappaus on viimein onnistunut myös valtakunnan toisessa pääkaupungissa Moskovassa.²

Se ei tarkoita, että vallankaappauksen onnistuminen olisi varmaa. Venäjän armeijan päämaja Mogiljovissa on julistanut vastustavansa kansankomissaarien neuvostoksi itseään nimittävää uutta hallitusta. Ukraina ja sen pääkaupunki Kiova ovat Ukrainan kansallisen parlamentin hallussa. Menševikit ovat kaapanneet vallan Georgiassa, ja väliaikaisen hallituksen johtajalle Aleksandr Kerenskille uskollisten joukkojen kärjet ovat aivan Pietarin eteläpuolella. Junat eivät kulje Tsarskoje Selo kauemmas. Venäjän sisällissotana myöhemmin tunnettu konflikti on alkanut. Siitä tulee päävoimanlähde Venäjällä ja sen lähialueilla vielä vuosikautia jatkuvalla, maailmansodan synnyttämälle väkivallan syklille.³

Suomenlahden aaltoja valonheittimillään pyyhkivät Venäjän Itämeren laivaston alukset ovat kevästä saakka olleet *Tsentrobaltiksi* nimetyn sotilaskomitean komentovallassa. Bolševikit ovat kesästä lähtien olleet *Tsentrobaltissa* vähemmistössä, ja Itämeren laivaston tuki bolševikeille

on siksi epävarmaa. Vielä vähemmän selkoa on Hamnskärin läheisimpien asuttujen saarien, Risholmenin, Orregrundin ja Boistön Itämeren laivaston alaisten luotsien asennoitumisesta bolševikkivaltaan, väliaikaiseen hallitukseen – tai Hamnskärin rantakallioilla tähyileviin miehiin. Tilanne on kaikkea muuta kuin selvä.

Venäjän vajoaminen voimattomuuteen ja kaaokseen on tarkoittanut Suomenkin luisumista yhä lähemmäs sekasortoa. Väliaikainen hallitus ja sen kanssa tähän saakka yhteistyössä toimineet Suomen senaatti ja eduskunta eivät ole kyenneet ylläpitämään Suomessa järjestysvaltaa. Asevoimia ei ole, ja poliisi on kadonnut kaduilta. Tyhjiötä täyttämään on perustettu poliittisten pääsuuntausten ympärille ryhmittyneitä asekaarteja: sosiaalidemokraattien punaiset kaartit ja porvarillisten puolueiden suojeluskunnat. Kummatkin varustautuvat toistensa varalta. Sisällissodan vaara kasvaa päivä päivältä.

Suomessa on kevästä saakka yhä avoimemmin puhuttu asiasta, joka siihen saakka on nauttinut vain rajallista kannatusta: täydestä itsenäisyydestä. Monelle kuitenkin vasta bolševikkikaappaus osoittautuu ratkaisevaksi tekijäksi; autonominen Suomi porvarillisen, ehkä liberaalimman Venäjän osana kyllä, Suomi osana Leninin kansankomissaarien hallitsemaa Neuvosto-Venäjää ei. Mutta sosialistien ja ei-sosialistien välillä on syvä näkemusero itsenäisyyssasiassakin: sosiaalidemokraatit haluavat toteuttaa sen yhteisymmärryksessä Venäjän työväenliikkeen ja bolševikkihallituksen kanssa, porvarillisella puolella itsenäisyysajatus ollaan valmiita toteuttamaan yksipuolisesti julistamalla maa itsenäiseksi sekä hankkimalla tapahtuneelle tosiasialle ulkovaltojen tunnustus ja tuki. Ja ulkovalloista mahtavin on valtapiiriään Itämeren pohjoisrannoille saakka parhaillaan ulottava Saksa.⁴

Pari päivää aiemmin, marraskuun 15. päivänä 1917, Suomen porvarienemmistöinen eduskunta on yksipuolisesti julistautunut – toistaiseksi – ylimmän hallitusvallan käyttäjäksi maassa. Julistus on annettu sekasortoisisessa tilanteessa, kun maa on jo toista päivää yleislakossa. Yleislakko on sosiaalidemokraattien voimannäyttö, jolla halutaan ajaa läpi pari viikkoa vanha ”Me vaadimme” -ohjelma. Se sisältää vaatimukset torpparivapautuksesta, kahdeksantuntisen työpäivän ja uusien kunnallislakien vahvistamisesta sekä valtalain voimaansaattamisesta.

Edellisen eduskunnan jo kesällä hyväksymä valtalaki tekisi eduskunnasta ylimmän vallankäyttäjän Suomessa. Se tarkoittaisi siis itsenäistymistä eduskunnan johdolla.

Valtalaki on jäänyt edellisenä kesänä tulematta voimaan, kun Venäjän väliaikainen hallitus vastavetonaan hajotti vuoden 1916 eduskunnan. Lokakuussa järjestetyissä vuoden 1917 eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraatit ovat saaneet enää 92 paikkaa, ja menettäneet siten aiemman ehdottoman enemmistönsä. Sosiaalidemokraattien näkökulmasta tämä porvarien vehkeily venäläisten kanssa ei ole jäänyt huomaamatta, eikä se ole unohtunut. Lakkopäivät ovat siksikin olleet täynnä levottomuutta ja väkivallantekoja. Huhutaan punakaartien liikehtimisestä, eikä syyttä. Kaartit järjestäytyvät ja aseistautuvat kautta eteläisen Suomen. Kirjailija Eino Railon mielikuvissa ”kokonainen yhteiskuntaluokka” on lainannut ”naistensa häpäisijältä aseet murhataksensa omia kansalaisia, veljeilläänsä – – morsiamensa raiskaajan kanssa!”⁵

Kuu on noussut taivaalle ja valaisee yöllisellä merenselällä yhä loivenevat mainingit. Mantereen suunnassa häämöttää mustana ja uhkaavana Suomen rannikko. Pohjoisenpuoleisella taivaalla kajastavat himmeinä Loviisan valot. Jossain idän suunnalla ovat Kymenlaakson ja Kotkan vahvat ja toiminnanhaluiset punakaartit, Porvoon ympäristössä ylivoimaisiksi tiedetyt Sipoon ja Porvoon maalaiskunnan kaartit. Tänään, vain muutamia tunteja aikaisemmin, on Porvoossa ammuskeltu ja tapettu ihmisiä osana kiristyvää kamppailua järjestysvallasta ja maan herruudesta. Venäläisten sotilaiden vahvistamat punakaartilaiset ovat alkuiltapäivästä hyökänneet Porvoon Saksanniemen tilalle senaatin määräyksellä perustettuun poliisikouluun.

Kiialan pelloilla ampuma-aseilla käydyin lyhyen kahakan päätteeksi järjestyslipuston poliisioppilaat ovat hajaantuneet ja paenneet. Saksanniemi on jäänyt punakaartilaisten haltuun, ja kaartilaiset ovat surmanneet kaksi päärakennuksesta tapaamaansa vanhempaa henkilökunnan jäsentä. Tapahtumia todistaneet porvoolaiset ovat levittäneet tietoa nopeasti puhelimella. Sana on ehtinyt tavoittaa myös yhden Hamnskäriin suunnistaneista venekunnista, joka tuo tiedon muillekin. Ulkosaariston syyretkeläisillä tuntuu olevan entistä enemmän syytä puristaa muka-

naan kantamiensa Colt-pistoolien kahvaa. Aseistautunut maa odottaa enää jännityksestä ja epävarmuudesta vapauttavan yhteenoton alkamista.

Vapaustaistelijat

Syy siihen, että joukko miehiä seisoskeli tähyilemässä ulkosaaren rantakallioilla marraskuun yössä, oli lähtenyt merelle viisi päivää aikaisemmin, marraskuun 12. päivänä 1917, Danzigin Neufahrwasserin satamasta. Saksan keisarillisen laivaston sukellusvene UC 57 oli Danzigin Kaiserliche Werftin telakalta syyskuussa 1916 vesille laskettu, rannikkovesille suunniteltu UC II -tyypin miinasukellusvene. Normaalien vedenalaisten tapaan se oli aseistettu torpedoilla, mutta varustettu myös miinoittamaan rannikkovesiä kuuden miinaputkensa avulla. Veneen komentaja, kapteeniluutnantti Friedrich Wißmann, oli kohta 29-vuotias, rautaristin I luokan kunniamerkillä palkittu jo kokemusta ja mainetta hankkinut sukellusvenemies.⁶

Tällä kertaa UC 57:n tehtävä oli kuitenkin poikkeuksellinen. Se ei ollut liikkeellä upottaakseen vihollisaluksia tai laskeakseen miinoja, vaan kuljettamassa arvokasta rahtia. Veneeseen oli lastattu lähes neljä tonnia ratakiskojen katkaisemiseen tarkoitettuja räjähdyspanoksia, palopommeja, sähkösytyttimiä, ajastimia, ruutia, sytytyslankaa, nalleja, Mauser- ja Bayard-pistooleja, sekä kaksi U 5-18 -radiolähetinvastaanotinta ja kaksi Bosch-generaattoria niiden akkujen lataamiseksi. Kaikki oli pakattu puulaatikoihin, joiden pintaan piirretyt kirjain- ja numerokoodit kertoivat, mitä laatikko sisälsi, minne se oli määrä varastoida ja mihin tehtävään käytettäväksi se oli tarkoitettu. Jotta rahdille saatiin veneeseen tarpeeksi tilaa, mukaan ei ollut otettu enempää kuin veneen torpedoputkiin mahtuvat kolme torpedoa.⁷

Rahdin tärkein osa oli kuitenkin kahdeksan miehen joukko, joiden käyttöön sotatarvikkeet oli Suomeen päästyä tarkoitettu. *Oberzugführer* Woldemar Hägglundin johtama komennuskunta käsitti hänen lisäksi seitsemän jääkäriä, Saksassa kevyen jalkaväen sotilaskoulutuksen saanutta nuorta miestä: Viljo Hämäläisen, Weikko Läheniemen, Sulo-Weikko Pekkolan, Väinö Strömbergin, Einar Wichmanin

sekä radistikoulutukseen Berliinissä osallistuneet Yrjö Tenhusen ja Leo Ekbergin. He olivat nyt osa suomalaisen jääkäripataljoonan useita eri reittejä takaisin Suomeen parhaillaan soluttautuvaa karkijoukkoa, jonka oli määrä valmistella sotilaallisen toiminnan ja aseellisen kansannousun aloittamista.⁸

Kun sukellusvene UC 57 oli kuluneen viikon mittaan puskenut tietään Itämeren ylitse ja alitse kohti Suomen rannikkoa, suuremmat suunnitelmat jääkäreiden varalle olivat vielä liittyneet erottamattomasti Saksan tulevien operaatioiden valmisteluun. Niiden päätavoitteena oli tavalla tai toisella ahdistaa Venäjä irti sodasta ja vapauttaa Saksan itään sidotut voimat muualle. Yksi keinoista oli aseellisen kansannousun aikaansaaminen Suomen alueella. Juuri siinä tarkoituksessa Woldemar Hägglundin retki oli alkanut loppukesällä 1917, kun hän saamansa käskyn mukaisesti oli ilmoittautunut Saksan yleisesikunnan *Oberste Heeresleitungin* poliittisella osastolla. Hägglundin tehtäväksi oli annettu aseellisen taistelun valmistelemine Suomessa.⁹

Saksan operaatiosuunnitelmissa oli siinä vaiheessa ollut maihinnousu Suomeen. Sen edesauttamiseksi oli valmistauduttava oikealla hetkellä katkaisemaan rautatieyhteydet Venäjältä. Kun hetki löisi, kydyissä olevilla räjähdysaineilla oli määrä räjäyttää rautatiesillat Pietarin ja Viipurin välillä. Maihinnousuajatuksesta oli sittemmin luovuttu, mutta syksyllä 1917 valmisteluja oli punaisten järjestäytymisen hälyttämien suomalaisten aktivistien hätähuutojen kiirehtiminä jatkettu taas. Viipurin–Pietarin rata olisi tarvittaessa katkaistava aseellisen taistelun alkaessa Suomessa, ”jotta Pietarista mahdollisesti lähetettävät lisäjoukot eivät pääsisi tukahduttamaan suomalaisten toimintaa heti sen alussa”.¹⁰

Hägglundin komennuskuntaan kuului siksi Sulo-Weikko Pekkolan kaltaisia ”pommareita”, räjäytyskurssin Kuurinmaan Polangenissa (liet. Palanga) suorittaneita spesialisteja. Porvoon maalaiskunnan Pornaisissa vuonna 1890 syntynyt, nyt 27-vuotias Pekkola oli jääkäreidenkin joukossa jo poikkeuksellisen paljon kokenut erikoismies. Ennen maailmansotaa metsänhoitajaksi valmistunut Pekkola oli yksi ensimmäisistä jääkärikoulutukseen vapaaehtoisiksi ilmoittautuneista. Maailmansodan vuosina hän oli suorittanut jo useita salaisia peitetettäviä, tiedustelu- ja värväysretkiä Suomeen, Norjaan ja Itä-Karjalaan.

Nyt edessä oli paluu Suomeen, ja vihdoin tosi toimiin. Sitä Pekkolalla oli ollut tilaisuus kuluneina päivinä moneen kertaan miettiä, samalla kun oli kyhjäntänyt sukellusveneeseen tornin tuulensuojassa, siviilivaatteidensa peitoksi lainatussa öljykangastakissa ja sydvestissä, ja yrittänyt piippu hampaissaan tupakoida Itämeren ulapan viimassa. Marraskuinen Suomenlahti oli ollut päivänvalossakin harmaa, näköpiiriin sattuneet ulkoluodot lumen peitossa. Harmaalta taivaalta oli väliin tuiskunnut lunta.¹¹

Myöhemmin Pekkola kasvoi yksi sotasukupolven äänistä, joka kertasi vaiheitaan rempseään pakinatyyliin laadituissa muistelmateoksissaan. Niissä sota kuvattiin reilujen miesten karuksi leikiksi. Koettelemukset ja kärsimykset kuitattiin huumorilla. Surua, vihaa tai pelkoa ei myönnetty. Oman viiteryhmänsä – maailmansotaan, sisällissotaan tai vapaajoukkojen sotaan osallistuneiden – keskuudessa Pekkola ei kuitenkaan ollut mikään poikkeus. Hänen teoksensa olivat osa kokemusten synnyttämää laajaa muistelmaja dokumentaarista kirjallisuutta, josta Suomen itsenäisyyden aikana tehtiin kyseenalaistamaton osan maan itsenäisyystaistelun tarinaa. Vasta todellisiin tapahtumiin perehtyminen tuon kaunistellun kirjallisuuden takana voi antaa käsityksen sotasukupolven kokemuksen ristiriitaisuudesta ja järkyttävyydestä.

Liioittelu ja kaunistelu ei ollut Pekkolallekaan aivan vierasta. Hänen mukaansa UC 57 oli ”käynyt Jäämerellä, ottanut osaa Britannian saartoon ja upotellut laivoja”. Ei nyt aivan, mutta Wißmannin johdolla UC 57 oli tehnyt kesäkuussa retken Pohjanlahdelle laskeakseen miinoja Rauman, Mäntyluodon ja Vaasan edustalle. Tervalastissa ollut suomalainen kaljaasi *Georg* ja kahta proomua kuljettanut hinaaja *Martinniemi* pysäytettiin ja upotettiin tarkastuksen seurauksena. Suurimmat voitot olivat olleet kaksi Ison-Britannian lipun alla purjehtinutta höyrylaivaa, *Penpol* ja *Meggie*, jotka kaapattiin ja lähetettiin sukellusvenemiesthistöstä irrotettujen miesten valvonnassa miehistöineen Libaun satamaan. Ylennys kapteeniluutnantiksi oli seurannut kesän lopulla. Elo-syyskuussa UC 57 oli ollut mukana operaatioissa Riian valtaamiseksi, laskenut miinoja Muhun eteläiselle tuloväylälle ja tulittanut kansitykillään Riista perääntyviä venäläisiä. Marraskuun 11. päivänä alukseen oli Danzigin satamassa ryhdytty lastaamaan laatikoita ja ihmisiä.¹²

Pintakulussa UC 57 liikkui dieselmoottoreiden voimalla. Sukelluksissa sitä työnsivät eteenpäin sähkömoottorit, joiden akustoa voitiin ladata polttomoottorin avulla, kun vene kulki pinnalla. Sukellusvene oli kulkenut suurimman osan matkaansa pintakulussa koukkaamalla Gotlannin läheltä aina Bogskäriin saakka, mutta sitten oli käännettävä kohti Suomenlahden suuta. Sen sulkivat aina 50 metrin syvyyteen ulottuvilla sukellusveneverkoilla vahvistetut Hangon–Paldiskin ja Porkkalan–Tallinnan venäläiset miinaesteet. Hiidenmaan tasalle saavuttuaan miehistö komennettiin sukellusasemiin:

Vesi kohisi avatuista luukuista seinien takana oleviin säiliöihin. Painuttiin taas syvyyskiin. Aluksen keinuminen tasaantui ja pian se lakkasi kokonaan, nyökähteli joskus vähän etukumaraan ja painui edelleen. Kaksivuorokautinen hälinä ja metalliesineiden kumahtelu sukellusveneen sisällä taukosi. Kuului vain sähkömoottorien surinaa aluksen perästä sekä ilmanvaihtolaitteiden pihinää seinistä.¹³

Miinaesteiden ja sukellusveneverkkojen ali oli kuljettava syvältä, varovasti ja hitaasti. Sukellusvene kykenisi pysyttelemään sukelluksissa noin 30 tuntia, sen jälkeen sen akuista loppuisi virta ja ilmanvaihto lakkaisi toimimasta. Edessä olisi väistämättä tukehtuminen. Lämmitys oli sukelluksissa kuljettaessa vähissä, ja sisäilma veneessä kävi kosteaksi ja tunkkaiseksi. Jäähtyvän rungon metallipinnoille tiivistyvä kosteus tipahteli pisaroina alas. Mukavuudet olivat vähissä, mutta niistä yritettiin ottaa kaikki irti. Keulasalongissa vallitsi kostea, voiteluöljyn ja ihmisen lemuinen, vuorokaudenajoista riippumaton sähkölampujen valaisema puolihämärä. Gramofonin neula raapi sellakkalevyjen urista kerta toisensa jälkeen samoja sävelmiä.

Niiden joukossa oli Saksan kansallislaulu, ”Deutschlandlied”, jonka sävelmää oli Suomessa käytetty August Ahlqvistin runon ”Suomen valta” sävelenä. Sanat vaikuttivat sopivan historialliseen hetkeen, jossa Suomen vapautus, itsenäistyminen, ja suomalaisen nationalismin suuren tavoitteen, Suur-Suomen synnyttäminen, tuntuivat kaikki vihdoin olevan aivan käden ulottuvilla:

Äänisjärvi, Pohjanlahti, Auranrannat, Vienansuu,
siin' on, suomalainen, mahti, jok' ei oo kenenkään muun,
sillä maalla sie oot vahti; älä ääntäs halveksu!
Nouse, riennä, Suomen kieli, korkealle kaikumaan!

Toisen, kyllästymiseen saakka sukellusveneeseen salongissa soitettuna kappaleen sanoja Pekkola muisteli myöhemmin. ”Die kleine Mädchen, die müßt ihr fragen” oli irrotettu Berliinissä vuonna 1916 ensi-iltansa saaneesta laulunäytelmästä *Blondinchen*. Säveltäjä oli nimeä Jean Gilbert käyttänyt saksalainen Max Winterfeld, joka oli vuonna 1910 palannut Berliiniin ja tullut tunnetuksi menestyneenä näyttämöviihteen tekijänä, kapellimestarina ja säveltäjänä. Kepeä lemmentaulu oli sota-ajan todellisuuspakoista viihdettä, jonka suosio toista ”lanttutalveaan” (*Steckrübenwinter*) kärsivässä Saksassa oli näkyvässä ristiriidassa laajenevan puutteen ja aliravitsemuksen kanssa.¹⁴

Sukellusveneeseen matkustajina olevien jääkärien mielialaa kohotti, ettei heidän tarvinnut suuremmin välittää kotirintamalla ja juokshaudoissa kärsitystä niukkuudesta. Palvelusolosuhteiltaan muuten ankaran sukellusveneaselajin piirissä ruoka oli hieman parempaa kuin muualla merisaarron kurjistamissa Saksan asevoimissa. Kokki keitteli milloin makaronia, milloin tuhtia papurokkaa. Pippurinkorviketta – piperiiniä – ja armeijan sotaleipää riitti, ja sen päälle saattoi laappia ”hindenburginvoita” veneen keskikäytävälle lasketusta kannellisesta saavista.

Pekkolan ”marlematiksi” nimittävä tuote oli pula-ajan korvikemarmeladia. Väritään se oli punertavaa, ja Pekkola uskoi siksi sen olevan tehty porkkanasta. Bielefeldin elintarviketutkintalautakunnan sodan aikana laatima lausunto antoi ”marlematista” ilottoman realistisen kuvan:

Ulkoiset ominaisuudet: melko juoksevaa, voimakkaasti punertavan väristä, nauriille lemuavaa sosetta; vettä: 61,8 %, sokeria: 32,8 %; mikrokooppiset löydökset: naurista, seassa vähän hedelmiä.¹⁵

Jääkärit pitivät hindenburginvoita ylellisyytenä, mutta korvikemarmeladiin tiivistyi maailmansodan ironia ja pettymys. Sotaan oli

lähdetty elokuussa 1914 Thomas Malthusin, Herbert Spencerin ja Carl von Clausewitzin opastamina, luottaen armeijoihin ja sotaan normaaleina osina kansainvälispoliittista keinovalikoimaa. Sotaan oli ryhdytty uskossa sen välttämättömyyteen kansojen arvojärjestyksen sekä suurvaltojen maailmanpoliittisen aseman ja arvovallan määrittäjänä. Sotaan oli käyty vakuuttuneina siitä, että maailmassa oli kysymys kamppailusta vahvempien ja heikompien välillä ja että vahvempien velvollisuus oli turvata itselleen elämisen eväät heikompiensa kustannuksella. Suurvaltopoliittisessa mielenmaisemassa kysymys oli kokonaisten kansakuntien elintärkeistä eduista. Vain imperiumit kykenivät turvaamaan raaka-ainelähteet ja markkina-alueet. Joka niitä ei kykenisi kansalleen varmistamaan, sen osana oli tuhoutua kansojen välisessä armottomassa kamppailussa.¹⁶

Välttämätön ratkaisu, voitto, oli kuitenkin lipsunut sotaa käyvien sormien läpi vuosi vuoden jälkeen. Massa- ja konearmeijoiden aika-kausi oli nopeasti osoittanut kyseenalaiseksi Clausewitzin käsityksen sodasta tahtojen kamppailuna, jossa henki oli ainetta vahvempi. Käytäntö osoitti maksimiin sodasta politiikan jatkamisena toisin keinoin kyseenalaiseksi ja opin ratkaisutaistelusta operatiivisena päämääränä toiveajatteluksi. Sota olikin hirviömäinen luumyly, joka jauhoi ikäluokan toisensa jälkeen veriseksi sohjoksi tuomatta ratkaisua yhtään lähemmäs. Tarjolla ei näyttänyt olevan muuta kuin yhä uusia puutteen ja nälän sotatalvia, uusia kieltämyksiä, uusia korvikkeita.¹⁷

Ironista kokemusta alleviivasi, että sotaan oli lähdetty soitellen, 1800-luvun aseellisen suurpolitiikan ajatuksin ja koreiden univormujen armeijoilla. Saksalaiset olivat syyskesällä 1914 marssineet rintamille päässään nahkaiset kypärät. Niiden laella sojottaneet tarkoituksettomat koristekartiot viimeistään kertoivat niiden kuuluvan menneeseen aikakauteen. Ranskalaiset jalkaväen sotilaat olivat lähteneet sotaan jalassaan kirkuvanpunaiset housut. Niiden oli määrä ilmentää, että ranskalainen armeija oli hyökkäävä, uljas sotajoukko. Se ei kyyristelisi ja ryömisi, vaan marssisi vastustamattomasti eteenpäin ja löisi vihollisen voittoisassa pistinrynnäkössä.

Mutta nahka ei suojanut kranaatinsirpaleilta, ja punahousut tekivät sotilaista hyvin erottuvia maaleja. Pian kypärät vaihtuivat teräksisiin ja

Heimosotien ja hurjan vuoden 1919 uusi historia

Ensimmäinen maailmansota ei päättynyt marras-
kuussa 1918. Venäjän keisarikunnan romahdettua
ja bolševikkien kaapattua vallan sotiminen itäisessä
Euroopassa jatkui vielä vuosia. Tuhoutuneen imperiumin
jäännöksistä kamppailivat vallankumoukselliset, vasta-
vallankumoukselliset ja uusien kansakuntien kansalliset
armeijat.

Sodan arpapeli veti vastustamattomasti puoleensa
myös suomalaisia toteuttamaan suomalaisen nationalis-
min suurinta unelmaa: Suur-Suomea. *Villi itä* on kerto-
mus kohtalon vuodesta 1919, ”heimosotina” tunnetusta
yrityksestä ulottaa Suomen rajat kauas itään ja muokata
Euroopan koillisnurkka kokonaan uusiksi. Se on tarina
Suomesta ja suomalaisista väkivaltaisessa, murheelli-
sessa ja surkuhupaisassakin seikkailussa, jossa hetken
aikaa mikä tahansa näytti mahdolliselta.

www.tammi.fi

92.7

ISBN 978-951-31-7549-8

Päällys: MARKKO TAINA
Kuva: EESTI RIIGIARHIIV